

Doživljena ratna trauma u djetinjstvu i majčinstvo: Mješoviti pristup

Jelena Ogresta, Linda Rajhvajn Bulat, Marina Ajduković, Ines Rezo Bagarić, Petra Kožljan

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada

**27. Bujasovi dani psihologije
8. – 10.5.2025., Zagreb**

UVOD

- ▶ Različiti nepovoljni učinci traumatskih iskustava na majčinstvo
 - Češće poteškoće u odnosima s djecom (npr. van Ee i sur., 2016)
 - Slabija privrženost → poteškoće u formiranju emocionalnih veza i regulaciji emocija (Bosquet Enlow i sur., 2011) smanjena empatija i dosljednost u odnosu s djecom (Tarczon, 2012)
 - Iskazivanje neorganiziranih, neprijateljskih i emocionalno neosjetljivih roditeljskih obrazaca (Van Ee i sur., 2012).
 - Dva kontrastna obrasca u roditeljskim stilovima:
 1. popustljiviji stil roditeljstva uz otežano postavljanje granica kao posljedica traumatskih iskustava (DiLillo & Damasheck, 2003)
 2. autoritarniji stil (Barrett, 2009; Banyard i sur., 2003)
- ▶ **Iskustvo ratne traume** → poteškoće u usklađivanju s potrebama svog djeteta, iskazivanje nepredvidivih emocionalnih reakcija, pretjerana zaštita, strah od odvajanja i parentifikacija (npr. Scharf i Mayseless, 2011; Wisemen i sur., 2002).
 - Rizik za probleme u privrženosti i teškoće mentalnog zdravlja kod djece

UVOD

- ▶ Međugeneracijski prijenos rizika za mentalno zdravlje adolescenata
 - Povezanost narušenog mentalnog zdravlja roditelja s povećanim rizikom od depresivnosti, anksioznosti i zlouporabe sredstava kod djece i adolescenata (Landstedt i Almquist, 2019; Jaffee i sur., 2020)
- ▶ **Doprinos**
 - Majke s iskustvom ratne traume za vrijeme odrastanja → Nedostatak spoznaja o učincima odrastanja tijekom Domovinskog rata na majčinstvo
 - Istraživanja su usmjerena na druge oblike traumatskih iskustava tijekom odrastanja
 - **Ratna trauma** → usmjerenost na populaciju muškaraca (veterani)

CILJ ISTRAŽIVANJA

Kvantitativni dio

1. Ispitati odnos između doživljenih traumatskih događaja tijekom Domovinskog rata i roditeljskih ponašanja

Kvalitativni dio

2. Steći uvid u doživljaj roditeljstva iz perspektive majki s iskustvom ratne traume u djetinjstvu ili adolescenciji

EKSPLANACIJSKI SEKVENCIJALNI NACRT

Kvantitativni dio

Anketno istraživanje

Dvoetačni klaster uzorak

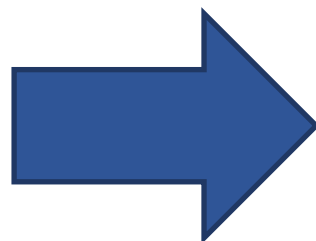
Adolescenti

Roditelji

Majke

Kvalitativni dio

Polustrukturirani
intervjui

Kriterijski uzorak

*Majke s iskustvom
ratne traume u
djetinjstvu ili
adolescenciji*

SUDIONICE - *Kvantitativni dio istraživanja*

Obilježja majki (n=433)

Obilježje	
Dob	$M = 43,6$ godina; $SD = 4,8$; $TR = 33 - 60$
Stupanj obrazovanja	64,9% završena srednja škola
Bračni status	89,8% u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici
Broj djece	$M = 1,9$; $SD = ,85$; $TR = 1-5$
Radni status	71,9% zaposlenih

SUDIONICE - *Kvalitativni dio istraživanja*

- ▶ Majke s iskustvom ratne traume u djetinjstvu ili adolescenciji
- ▶ Namjerni uzorak → **kriterijski uzorak** ($n = 33$)
 - Kriterij uključivanja:
 - Rezultat na Revidiranoj listi stresnih životnih događaja (*The Life Stressor Checklist- Revised – LSC-R*) **> 3**

Obilježja sudionica

Dob	$M = 44,1$ godina; $SD = 4,7$; $TR = 37 - 60$
------------	--

Dob u vrijeme početka Domovinskog rada	$M = 13,03$; $SD = 4,79$; $TR = 6 - 29$
---	---

Stupanj obrazovanja	51,2% završena srednja škola
----------------------------	------------------------------

Bračni status	94% u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici
----------------------	--

Broj djece	$M = 1,9$; $SD = ,85$; $TR = 1-4$
-------------------	-------------------------------------

Radni status	91% zaposlenih
---------------------	----------------

SUDIONICE - *Kvalitativni dio istraživanja*

Broj doživljenih traumatskih događaja	MIN	MAX	M	SD
Prije rata	0	6	,71	1,30
Za vrijeme rata	4	17	6,66	3,65
Nakon rata	0	12	2,09	2,63

► Pokazatelji poteškoća mentalnog zdravlja:

- 6 (25%) visoka razina PTSP simptoma
- 2 (6,1%) teški do izrazito teški simptomi depresivnosti
- 6 (18,2%) teški do izrazito teški simptomi anksioznosti

MJERNI INSTRUMENTI - *Kvantitativni dio istraživanja*

Mjerni instrumenti	Subskale	Br. čestica	Raspon odgovora	α
Revidirana lista stresnih životnih događaja (<i>LSC-R; Wolfe & Kimberling, 1997</i>)	/	26	da/ne	0.71 - 0.84
Upitnik depresivnosti, anksioznosti i stresa (<i>DASS 21; Lovibond & Lovibond, 1995</i>)	Depresivnost Anksioznost Stres	21	0-3 (uopće se nije – uvijek se odnosilo na mene)	0.85 - 0.90
Skala roditeljskog stresa (<i>PSS; Berry & Jones, 1995</i>)	/	18	1-5 (uopće se ne slažem - u potpunosti se slažem)	0.83
Upitnik roditeljskih stilova (<i>PASCQ; Skinner, Johnson & Snyder, 2005</i>)	Pozitivna roditeljska ponašanja (toplina, struktura, potpora autonomiji) Negativna roditeljska ponašanja (odbijanje, kaos, prisila)	30	1-4 (uopće nije - u potpunosti je točno)	0.84 - 0.88

PROVEDBA ISTRAŽIVANJA - *Kvalitativni dio istraživanja*

- ▶ Metoda **polustrukturiranog intervjua**
- ▶ Protokol
 - *Doživljaj roditeljstva* (percepcija sebe kao roditelja)
 - *Iskustvo odrastanja za vrijeme Domovinskog rata* (opis iskustava, konteksta značajnih događaja, suočavanja, ponašanja i podrška oca i majke, doživljaj kako je rat obilježio odrastanje, doživljaj kako se rat odrazio na njihovo roditeljstvo, značajni događaji nakon rata)
 - *Potrebe roditelja* (suočavanje s teškim trenucima, doživljajima, osjećajima i ponašanjima djece, neformalna i formalna socijalna podrška, zadovoljstvo sobom kao roditeljem)
- ▶ Mjesto intervjua - neutralni prostor u lokalnoj zajednici
- ▶ Duljina trajanja intervjua - 31 do 104 minute ($M=65,46$, $SD=17,96$)
- ▶ Senzibilizirani i stručni intervjueri za područje traume

Rezultati

Odnos doživljenih traumatskih događaja, roditeljskih ponašanja i mentalnog zdravlja majki

	Pozitivna roditeljska ponašanja	Negativna roditeljska ponašanja	Roditeljski stres	Depresivnost	Anksioznost	Stres
Traumatski događaji PRIJE RATA		0.12*	0.12*		0.11*	
Traumatski događaji ZA VRIJEME RATA	0.11*					
Traumatski događaji NAKON RATA		0.13**	0.13*	0.26**	0.30**	0.21**
Ukupan broj traumatskih događaji		0.10*	0.10*	0.17**	0.23**	0.13**

Rezultati

Obilježja traumatskih iskustava

► Interaktivno djelovanje više različitih traumatskih događaja

1. **Razdoblje prije Domovinskog rata** → subuzorak majki s iskustvom

obiteljskog nasilja + problemi s alkoholom
njihovih očeva su se pojavili ili intenzivirali

„Imam osjećaj da je **moj rat puno ranije počeo** prije Domovinskog rata i da sam imala neki svoj, možda rat. „...u tom trenutku za vrijeme rata nas je bilo u kući osmero... a problemi s alkoholom su bili još veći... agresivnost između njih dvoje...” (S40)

→ Rana trauma → **Trauma rane privrženosti**

2. **Razdoblje nakon Domovinskog rata** → pojedinačni traumatski događaji (npr. smrt roditelja, požar, potres, kronična bolest djeteta, bolest)

„Mi smo od rata pobjegli. Mi smo pobjegli prije, a ovo je bilo ono, ne vidiš. A strah neopisiv. Ono, nisam imala strah od rata jer nisam bila na tom području gdje, gdje se ratovalo. Znači, **mislim da me potres dotukao.**” (S28)

Rezultati

Doživljaj učinaka iskustava tijekom rata na majčinstvo

Rezultati

Roditeljski ciljevi

► Majčinstvo usmjereno na:

- Veću sigurnost i zaštitu djece
- Razvijanje samostalnosti
- Preuzimanje osobne odgovornosti
- Jačanje osobnih

*„Moja djeca si znaju napraviti' jelo sama, znaju si, ne znam **pobrinuti se za sebe** kad trebaju nešto, ne moram se bojati da će se, ne znam danas sutra i da ja nestanem na neko vrijeme, odem negdje ili to, da će oni biti izgubljeni i da da neće znati.” (S52)*

„Tražim da razmišljaju, da prepoznaju odgovornost za svoje

„Ja sad pokušavam svojoj djeci pružiti prostor i sigurnost da pričaju sa mnom o svemu, da znaju da ću im biti oslonac.”(S45)

Rezultati

Roditeljska ponašanja

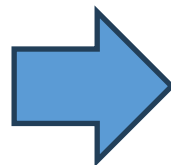
- ▶ **Povećana uključenost u vidu pružanja emocionalne podrške** → Pružanje djeci emocionalne podrške i usmjeravanje u prepoznavanju, izražavanju i upravljanju vlastitim emocijama
- ▶ **Stvaranje odnosa povjerenja i otvorene komunikacije** → Važnost stvaranja odnosa u kojem djeca osjećaju sigurnost razgovarati o bilo kojem problemu ili osjećaju
- ▶ **Balans između potpore autonomiji i sigurnosti**
- ▶ **Usmjeravanje djece i postavljanje granica**

“Uvijek postoji jasna granica – ja sam roditelj... Ja sam ta koja će i odrezati i grubo reći ‘to ne valja’. Ja nisam prijatelj... Mi možemo bit super i nema teme o kojoj se ne razgovara, ali ja sam roditelj, nisam prijatelj.” (S18)

„Ne mogu taj strah prenositi na njih jer onda na kraju nikad neće nikud ići u svijet. ...Moram ih pustiti i ne mogu zbog svog straha ograničiti njih. „ (S23)

“...Nema laganja. Što god da ti se dogodi, uvijek možeš doći kod mene... Sve možeš, ali ne zatajiti... Nemoj nikad lagati pa ćemo sve riješiti.” (S41)

„Pa moji roditelji su zapravo u tom trenutku došli do svoje točke **pucanja**, tako da mislim da nije bilo ermm tog nekakvog razmišljanja. Zaista, **ja se ne sjećam niti jednog razgovora sa mnom** na tu temu, on se jednostavno nije vodio. ... ja njih ne krivim jer znam da su radili druge stvari ono ideš osigurati, radiš kao osigurač mimo tog emocionalnog... **oni su tak' funkcionirali ono baš kao roboti** jel',... ono trebaš kruh, ručak, nemam pojma, sigurnu zonu, sjedneš tu ak' će bit' uzbuna, znaš kak se ponašaš ak' je opća opasnost, ak' je zračna opasnost, jel' gdje trebaš sjedit', u kojem ćošku i to je to.” (S45)

„... kćer kad je prekinula sa dečkom ermm ona je bila toliko dramatična u tom iskustvu, mi smo bili na nekakvoj fešti... u =Zagrebu= dakle, ja sam tog časa kad je ova mene nazvala, u ponoć me nazvala taman su se ona i dečko tad rastali jel', prekinuli su. Ona je jecala, imala je 17 godina ermm ja sam tog časa se ustala i rekla “Ja idem za =Sisak=” i još mi kaže muž, ono “Pa daj kao evo, sad ćemo završiti”, ja sam njemu rekla “Ne, ti ostani, ti dođi za dva sata, baš me briga, ja idem sad” ne, ja ne mogu ostati ni sekunde duže... Olga je spavala tu noć na meni kao da je mala mala jer je bila nasikirana i idućih tjedan dana je hodala sa mnom, išla sa mnom na posao. ... **držali smo se za ruke, pričale smo puno o tome kak' se ona osjeća, kak' se ne osjeća** i onda je prošlo, k'o da se nikad zapravo nije mislim niti dogodilo, evo takav je odnos. (S45)

„Pa mislim s time što sam im ermm ostavila **dojam sebe kao osobe apsolutnog povjerenja i vidim da mi vjeruju**, stvarno.. Sa, sa tim nekim najgorim stvarima će mi doći, ispričati tu nekakvu svoju intimu. I, i što **znaju da ću ja ono biti ta osoba koja kad zaštekla, ja dolazim** ono kao 112.,, (S45)

Rezultati

Neprikladna roditeljska ponašanja

- ▶ Izrazita zabrinutost po pitanju sigurnosti za djecu
- ▶ Izrazita zabrinutost u vezi daljnje budućnosti djece
- ▶ Povećana potreba za zaštitom djece

- ▶ **Roditeljska kontrola**
- ▶ **Prezaštitničko roditeljstvo**

"Ja te neću sama pustiti... Zapravo, ne želim sama preuzimati tu odgovornost, nego smatram da trebam zaštititi, ali ne znam jesam li dovoljno brza – ima li nekih prevara za koje još ni ne znam."(S27)

„Zaštitnički. Ne dam djeci, ono skačem na svaku sitnicu...Ja sam bila toliko u strahu da im se nešto ne dogodi, a on onako mrtav hladan gleda, ‘aj pusti ih’ „(S4)

„Kad je u Zagrebu, ne razmišljam ono okej je. No kad je kod kuće, jao... i on ne dođe do pet ujutro... i ja zovem njega. Gdje si, šta je bilo? Jer sjedne u auto. ... **Uvijek se bojim te glupe vode.** Baš se bojim Save. ... **kad mi se ne javi onda ja sve njegove prijatelje okolo zovem.** Možete mislit kad ja pošaljem njegovom prijatelju poruku: jel on s tobom? On momentalno odgovara: mama, ja sam... ispraznio mi se mobitel. Zna da je to moja poruka. Da, **jako se brinem. Jako se brinem.** Ono noć, ne znam. Voda, da netko nestane. ... Tog me **najveći strah da netko nestane.** Previše se brinem i to mi muž kaže. Previše se brineš. A i to je vjerojatno posljedica toga što se svašta može dogoditi, a može se svašta dogoditi.” (S48)

Mislim, i ja sam strepila kad se nešto dogodi pa se zatvori u sobu ljut. **Ja sam znala pred vratima stajati i osluškivati. Ja sam se bojala** da u jednom trenutku bi bilo jako puno **samoubojstava.** Ja sam se toga bojala. Ja znam da oni nisu takvi, ali nikad ti ne znaš jer su mi se **prijatelji koji su danas sa mnom zezali,** pričali, mislim bili na kavi. **Sutra ih nije bilo jer su se preko noći objesila i ja sam pred vratima provela sate i sate.** Oslušajući zvukove, ali nisam im nikad to dala do znanja da ne bi oni mislili da ja stvarno mislim da bi oni to napravili, da im ne bi uopće dala tu ideju. (S48)

Mora mi se javljati, mora. Svakih sat vremena mi šalje poruku. “Prst gore” i kad zovem, ako se ne javlja, on zna dobro da ću doći i njega naći onda. To si ne može dopustiti. ... Nije se dogodilo da ja ne znam gdje je on jer **onda mu zovem prijatelje pa mu je neugodno.** Ovako mi kaže gdje je i to je to. (S48)

ZAKLJUČAK

- ▶ **Doprinos eksplanacijskom sekvencijalnom nacrtu** → Kvalitativni nalazi dodatno produbljuju kvantitativne
 - Majke svjesno prenose vrijednosti poput otpornosti i solidarnosti, ali i nesvjesno prenose obrasce pretjerane zaštite i brige
- ▶ Prilog dosadašnjim spoznajama o **negativnim učincima doživljene ratne traume u djetinjstvu na roditeljstvo** (npr. izrazit oprez i kontrola)
- ▶ Potreba za balansom između podržavajućeg i kontrolirajućeg roditeljstva
- ▶ Buduća istraživanja:
 - Mješoviti pristup i longitudinalna istraživanja s osvrtom na specifična razvojna razdoblja
 - Provjera rodno specifičnih obrazaca u roditeljskom ponašanju i ishoda na djecu

REFERENCE

- Banyard, V. L., Williams, L. M., & Siegel, J. A. (2003). The impact of complex trauma and depression on parenting: An exploration of mediating risk and protective factors. *Child Maltreatment*, 8(4), 334–349. <https://doi.org/10.1177/1077559503257106>
- Barrett, B. (2009). The impact of childhood sexual abuse and other forms of childhood adversity on adulthood parenting. *Journal of Child Sexual Abuse*, 18(5), 489–512. <https://doi.org/10.1080/10538710903182628>
- DiLillo, D., & Damascheck, A. (2003). Parenting characteristics of women reporting a history of childhood sexual abuse. *Child Maltreatment*, 8(4), 319–333.
- Enlow, M. B., Kitts, R. L., Blood, E., Bizarro, A., Hofmeister, M., & Wright, R. J. (2011). Maternal posttraumatic stress symptoms and infant emotional reactivity and emotion regulation. *Infant Behavior and Development*, 34(4), 487–503.
- Field, N. P., Muong, S. & Sochanvimean, V. (2013). Parental styles in the intergenerational transmission of trauma stemming from the Khmer Rouge regime in Cambodia. *American Journal of Orthopsychiatry*, 83 (4), 483–494. <https://doi.org/10.1111/ajop.12057>
- Landstedt, E., & Almquist, Y. B. (2019). Intergenerational patterns of mental health problems: The role of childhood peer status position. *BMC psychiatry*, 19, 1–10.
- Sangalang, C. C., Jager, J. & Harachi, T. W. (2017). Effects of maternal traumatic distress on family functioning and child mental health: An examination of Southeast Asian refugee families in the U.S. *Social Science and Medicine*, 184, 178–186. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.04.032>
- Scharf, M., & Mayseless, O. (2011). Disorganizing experiences in second- and third-generation holocaust survivors. *Qualitative Health Research*, 21(11), 1539–1553. <https://doi.org/10.1177/1049732310393747>
- Tarczon, C. (2012). Mothers with a history of childhood sexual abuse: Key issues for child protection practice and policy. *Australian Institute of Family Studies*, 2, 1–15.
- van Ee, E., Kleber, R. J., & Jongmans, M. J. (2016). Relational Patterns Between Caregivers With PTSD and Their Nonexposed Children: A Review. *Trauma, Violence, and Abuse*, 17(2), 186–203. <https://doi.org/10.1177/1524838015584355>
- Zerach, G., & Solomon, Z. (2016). War captivity: Associations with spouses' distress and marital relationships. In S. MacDermid Wadsworth & D. S. Riggs (Eds.), *War and family life* (pp. 77–102). Springer International Publishing/
- Wiseman, H., Barber, J. P., Raz, A., Yam, I., Foltz, C., & Livne-Snir, S. (2002). Parental communication of Holocaust experiences and interpersonal patterns in off-spring of Holocaust survivors. *International Journal of Behavioral Development*, 26(4), 371–381. <https://doi.org/10.1080/01650250143000346>